

УДК 347.1:347.4

Ю. Ф. Лантінов

ЗВИЧАЙНА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК МОЖЛИВЕ ВИКЛЮЧЕННЯ ІЗ ПРАВИЛА ПРО ЗНАЧНІ ПРАВОЧИННИ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

З'ясовано поняття звичайної господарської діяльності як можливе виключення із правила про значний правочин господарського товариства. Досліджено ознаки звичайної господарської діяльності та види правочинів, що її складають. Проведено порівняння вітчизняного та іноземного корпоративного законодавства. Зроблено висновок про те, що звичайна господарська діяльність може бути виключенням із правил про значний правочин.

Ключові слова: господарське товариство, акціонерне товариство, значний правочин, господарська діяльність, звичайна господарська діяльність.

Серед правочинів, які вчиняються господарськими товариствами, є такі, що формально підпадають під ознаки, які передбачені законодавством для значних правочинів, але відповідно до закону не відносяться до числа останніх. До числа відповідних виключень у країнах СНД, а також у розвинутих країнах Заходу (зокрема США) відносяться правочини, які вчиняються в процесі здійснення звичайної (поточної) господарської діяльності. Про це свідчить зміст параграфа 12.01 глави 12 Model Business Corporation Act) [1], ч. 2 ст. 82 Закону Республіки Молдова «Про акціонерні товариства» [2], ч. 1 ст. 44 Закону Республіки Узбекистан «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [3], ч. 1 ст. 89 Закону Республіки Узбекистан «Про акціонерні товариства та захист прав акціонерів» [4], ч. 8 ст. 58 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [5], ч. 1 ст. 78 Федерального закону «Про акціонерні товариства» [6] тощо.

Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» [7] (далі – Закон про АТ), указанного вище, виключення із правила про значний правочин прямо не передбачено. Про поточну господарську діяльність ідеться в такому випадку. Так, зокрема, згідно з ч. 3 ст. 70 Закону про АТ в Україні загальним зборам акціонерів дозволяється заздалегідь (перед початком нового року) ухвалювати рішення про попереднє схвалення значних правочинів, які можуть вчинятися товариством протягом наступного року, у випадках, якщо вони вчиняються у зв'язку зі здійсненням поточної господарської діяльності. Таким чином, наразі поточна господарська діяльність розглядається не як виключення із правила про порядок учинення значного правочину, а як окремий випадок такого порядку.

Водночас проект Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» 25.01.2013 № 2011-1 (автори законопроекту – І. А. Горіна, К. А. Ляпіна) передбачає, що значними правочинами не визнаються угоди, що здійснюються в процесі звичайної господарської діяльності товариства [8].

У зв'язку із цим виникає необхідність у дослідженні поняття «звичайна (поточна) господарська діяльність» та у з'ясуванні того, чи можуть правочини, які вчиняються під час її здійснення та відповідають ознакам значного правочину, бути виключеними із правил про такий правочин? Саме це і є **метою цієї статті**.

Виходячи з поставленої мети, **основними завданнями статті** будуть: з'ясування сутності виключень із правила про значний правочин; з'ясування змісту поняття «звичайна (поточна) господарська діяльність»; порівняння цього поняття з іншими, близькими за змістом поняттями; встановлення відповідних критеріїв (у тому числі часових, кількісних та ін.), яким має відповідати така діяльність, тощо.

Щодо сутності відповідних винятків у літературі зазначалося, що їх наявність і зміст пов'язуються зі спробою законодавця знайти компроміс між головною метою закріплення цього правового інституту та можливостями виконавчого органу ефективно керувати майном для досягнення мети юридичної особи. Таким чином, до числа можливих винятків мають належати саме такі правочини, які за своєю природою властиві цьому суб'єкту, не створюють небезпеки для майнових прав його власників (учасників), навіть незважаючи на свої розміри (як це має місце під час розміщення акцій товариства або у разі їх конвертації) [9, с. 116].

Оскільки Закон про АТ прямо не вказує на те, що правочини, які вчиняються в процесі здійснення поточної господарської діяльності, не потребують застосування правил, передбачених законом для значних правочинів, слід вирішити питання про доцільність застосування відповідних вимог й у вітчизняному корпоративному законодавстві. Для цього, перш за все, необхідно з'ясувати зміст самого поняття «звичайна господарська діяльність».

Відповідно до законодавства України про бухгалтерський облік звичайна діяльність – це будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення [10]. Вказане визначення є неконкретним, оскільки використовує оціночне поняття «основна діяльність». Останнє може взагалі бути розглянуто як синонім понять «звичайна» та «поточна діяльність».

Для порівняння слід зазначити, що до поточної діяльності суди РФ, наприклад, схильні відносити статутну діяльність АТ, правочини, що спрямовані на врегулювання заборгованості за правочинами, віднесеними до поточної господарської діяльності; правочини, що укладаються в рахунок погашення безспірної (на підставі закону або судового рішення) заборгованості [11, с. 4]; правочини, що супроводжують договори, які укладаються в процесі поточної господарської діяльності (тобто створюють необхідні передумови для останніх) [12], у тому числі відповідні кредитні договори [13, п. 5].

До доказів того, що правочин укладений у процесі саме поточної господарської діяльності, запропоновано, поряд зі статутом, відносити також бухгалтерський баланс та висновок аудитора [14]. Про поточну господарську діяльність як про діяльність, визначену статутом товариства, прямо вказано в корпоративному законодавстві окремих країн [2, ст. 82].

Розгляд звичайної господарської діяльності саме як статутної діяльності є властивим і для доктрини зарубіжних країн. Як вказано в літературі, звичайною господарською діяльністю слід вважати таку систематичну діяльність товариства, яка відповідає діяльності, що закріплена в його установчих документах, здійснюється товариством повсякденно, в поточному порядку, на постійній основі для забезпечення виробничого процесу, який фактично існує. Тобто поняття «звичайний» співпадає із лексичними значеннями цього слова: загальноприйнятий, типовий, постійний, завжди властивий чомусь, такий, що нічим не відрізняється від інших, звичний, такий, що часто зустрічається [15, с. 19, 20].

На думку С. Бурлакова, в РФ фактично сформувалася практика, відповідно до якої звичайною вважається саме статутна діяльність юридичної особи. Проте, на його думку, такий підхід має бути уточнений указівкою на те, що звичайність повинна характеризуватися також і постійністю та повторюваністю діяльності. Крім того, необхідно враховувати реальну, фактичну діяльність товариства [16, с. 72, 73]. Таким чином, господарське товариство в межах поточної господарської діяльності постійно займається такою діяльністю, що прямо закріплюється в його установчих документах (статуті).

Звісно, що поняття «звичайна (поточна) господарська діяльність» є оціночним та може розумітися судом на власний розсуд, виходячи з обґрунтованості позиції сторін і матеріалів справи. У зв'язку із цим для його тлумачення можна прийняти до відома позицію Вищого арбітражного суду РФ [17, ч. 5 п. 30], відповідно до якої до правочинів, що здійснюються у процесі поточної господарської діяльності, можуть належати, зокрема, правочини з придбання товариством сировини і матеріалів, необхідних для здійснення виробничо-господарської діяльності, реалізації готової продукції, отримання кредитів для оплати поточних операцій (наприклад, для придбання оптових партій товарів для подальшої їх реалізації шляхом роздрібною торгівлі).

Звісно, що відповідні правочини мають повністю відповідати не тільки тій діяльності, що прямо передбачена в статуті господарського товариства, а яка є основною (однією з основних) діяльністю останнього. Про те, що діяльність має саме такий характер, можна зробити висновок не тільки із статуту, який, як правило, містить указівки на всі можливі види господарської діяльності, навіть ті, які ніколи не будуть здійснюватися товариством. Відповідні висновки можна буде зробити зі статистичних довідок, в яких

наразі зазначається перелік основних видів діяльності. Ці ж відомості можна отримати і з Єдиного державного реєстру. Так, зокрема, згідно з ч. 4 ст. 21 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [18] передбачено, що виписка з Єдиного державного реєстру, поряд з іншими відомостями, містить указівку на **основний вид діяльності** (вид. нами. – Ю. А.) суб'єкта господарювання.

На наш погляд, до основних видів діяльності також мають відноситися й такі види, що були включені до основних напрямів діяльності уповноваженими органами господарського товариства (зокрема загальними зборами учасників), а також такі, що будуть визначені основними видами діяльності у рішенні засновників, яким буде запроваджено застосування Модельного статуту товариства. Таким чином, статут є не єдиним документальним підтвердженням того, що певна діяльність відноситься до основної діяльності суб'єкта господарювання.

Під час з'ясування того, чи відноситься діяльність до звичайної, слід виходити не тільки із указаних вище обставин (тобто зі змісту статуту та інших документів). На нашу думку, важливим буде й з'ясування змісту самої діяльності. Таким чином, на звичайний характер останньої буде вказувати дотримання звичайних обсягів, цін та інших умов, які застосовувалися й раніше. Тому в межі звичайної діяльності буде вкладатися діяльність із закупівлі сировини, матеріалів тощо в обсягах, необхідних для поточного виробництва, переробки тощо; отримання кредитів в обсягах для закупівлі лише необхідних на певний період часу матеріалів. При цьому період часу має бути пов'язаний із відповідним виробничим циклом конкретного підприємства (групи підприємств).

Виходячи із указаного вище, виникає необхідність у встановленні певних часових та кількісних критеріїв, відповідність конкретних дій яким свідчитиме на користь того, що має місце саме звичайна, а не випадкова господарська діяльність. Як з цього приводу вказувалося в літературі, часовим критерієм може бути фінансовий рік, що закінчився [16, с. 74].

Говорячи про кількісні критерії «звичайності», виникає асоціація з поняттям «систематичність» підприємницької діяльності (якою, як правило, було прийнято вважати діяльність, що здійснювалась більш ніж чотири рази протягом календарного року). На наш погляд, поняття «звичайний» буде більш ширшим, ніж поняття «систематичний» у наведеному вище значенні. Тобто звичайна господарська діяльність завжди буде систематичною, але мінімально систематична діяльність, достатня для визнання діяльності підприємницькою, ще не буде вказувати на те, що вона носить для певного суб'єкта звичайний характер.

Часові та кількісні критерії також мають враховувати такі особливості діяльності суб'єкта господарювання. Так, поряд із діями,

що спрямовані на безпосереднє здійснення основної (а тому – звичайної) господарської діяльності, можна виділяти й певні допоміжні дії. Останні самі по собі можуть не вказувати на те, що внаслідок їх досягається певна господарська мета, але без них її досягнення через здійснення основної діяльності буде або складним, або взагалі неможливим. Прикладом такої допоміжної діяльності може бути отримання кредитів та позичок. У зв'язку із цим можна навести позицію Д. Ломакіна, згідно із якою розрізняються дві самостійні групи правочинів. Перша група включає до себе правочини, що є невід'ємним елементом змісту звичайної господарської діяльності. Другу групу складають правочини, що супутні першим. Такі правочини створюють необхідні передумови для укладання правочинів першого виду [12].

Запропонований підхід фактично дозволяє тлумачити поняття «звичайної господарської діяльності» як в широкому, так і у вузькому значенні. Широке значення буде включати в себе правочини обох указаних видів. Вузьке значення буде охоплювати тільки правочини першого виду. Таким чином, в тих випадках, коли допоміжні правочини (в т. ч. кредитні договори) будуть відповідати ознакам значного правочину, вони будуть повинні укладатися з дотриманням правил, передбачених для нього. Принаймні саме на такому може наполягати сторона судового спору, яка буде доводити необхідність застосування спеціального порядку вчинення відповідного правочину, вказуючи на те, що останній не можна розглядати як правочин, учинений внаслідок здійснення звичайної господарської діяльності, оскільки він носить саме допоміжний характер.

У зв'язку із указаним вище в літературі було запропоновано виходити не з відношення правочинів до основної діяльності, а з їх постійного або непостійного характеру для товариства. Саме постійний характер буде вказувати на наявність звичайної господарської діяльності [16, с. 76].

Указане питання заслуговує на увагу тому, що договори, які забезпечують основну господарську діяльність (і, зокрема, кредитний договір) в контексті значних правочинів по-різному розглядалися як судовою практикою, так і доктриною іноземних держав. Так, наприклад, у РФ кредитний договір суди, як правило вважали таким, що вчиняється саме в процесі здійснення звичайної господарської діяльності [13, п. 5]. У літературі існують і протилежні погляди. На думку О. В. Гутникова, віднесення до правочинів, які вчиняються в процесі звичайної господарської діяльності, тих правочинів, які забезпечують останню, може призвести до виведення з-під контролю, який забезпечується правилами про значні правочини, будь-яких видатків організації [19, с. 357–360].

Також слід нагадати, що бухгалтерське законодавство України, говорячи про поточну діяльність, веде мову про операції, що забезпечують основну господарську діяльність або виникають внаслідок

її проведення. В цьому випадку, в першу чергу, слід звернути увагу на поняття «операція». Таке поняття використовується як у законодавстві про бухгалтерський облік, так і у господарському законодавстві (зокрема про зовнішньоекономічну діяльність, про біржову діяльність, про страхування тощо). Не вдаючись докладно до проблеми співвідношення поняття «операція» та «правочин» у цьому випадку будемо вважати, що операція є саме правочином.

По-друге, можна вказати про те, що зазначені вище операції мають місце або до вчинення правочинів, які безпосередньо характеризують звичайну господарську діяльність товариства (це операції, що забезпечують цю діяльність), або після вчинення відповідних правочинів (це операції, які виникають внаслідок проведення звичайної діяльності товариства).

Як вже зазначалося вище, перший вид операцій правовою доктриною та судовою практикою зарубіжних країн в цілому відноситься до звичайної господарської діяльності товариства. Так, якщо звичайна діяльність полягає в продажу певної кількості товару, то до неї будуть відносити й отримання кредиту в розмірі, необхідному для закупівлі його оптової партії.

Більш спірним є другий вид операцій. Складність у віднесенні їх до числа правочинів, що вчиняються в процесі звичайної господарської діяльності, може буде пояснено тим, що так або інакше з основною (поточною, звичайною) діяльністю пов'язані всі види правочинів, які вчиняються товариством.

Крім указанного, слід зауважити, що для господарських товариств як видів підприємницьких товариств звичайною буде саме підприємницька господарська діяльність, а не некомерційне господарювання.

Враховуючи вказане вище, можна дійти висновку, що поточна (звичайна) діяльність може бути виключенням із правила про значний правочин, про що необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства України. Під самою поточною (звичайною) господарською діяльністю господарського товариства, на наш погляд, слід відносити таку підприємницьку діяльність товариства, яка відповідно до його установчих документів (статуту), рішень його органів управління та/або учасників і фактичних обставин є його основною діяльністю, здійснюється постійно та у звичайних кількісних та якісних показниках для досягнення звичайних цілей. До звичайної господарської діяльності також відносяться правочини, що безпосередньо забезпечують таку основну діяльність.

Список використаних джерел: 1. Model Business Corporation Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://greatlakesval.com/wp-content/uploads/2011/08/Model-Business-Corporation-Act.pdf>. 2. Об акционерных обществах : закон Республики Молдова от 02.04.1997 № 1134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cis.gov.md/sites/default/files/law/pdf/1134_ru_0.pdf. 3. Об обществах с ограниченной и дополнительной ответственностью : закон

Республики Узбекистан от 06.12.2001 № 310-II [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lex.uz/Pages/GetAct.aspx?lact_id=18793. **4.** Об акционерных обществах и защите прав акционеров : закон Республики Узбекистан от 26.04.1996 № 223-I [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lex.uz/Pages/GetAct.aspx?lact_id=14667. **5.** О хозяйственных обществах : закон Республики Беларусь от 18.10.1994 № 3321-XII // Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь. – 1994. – № 34. – Ст. 566. **6.** Об акционерных обществах : Федеральный закон от 26.12.1995 № 208-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/stockcomp>. **7.** Про акціонерні товариства : закон України від 17.09.2008 № 514-VI [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>. **8.** Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : проект Закону України від 25.01.2013 № 2011-1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG1JV01A.html. **9.** Карчевський К. А. Загальна характеристика значних правочинів акціонерного товариства / К. А. Карчевський // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2009. – № 6. – С. 115–128. **10.** Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ М-ва фінансів України від 07.02.2013 № 73 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. **11.** Будылин С. Л. Крупные сделки хозяйственных обществ в арбитражной практике / С. Л. Будылин // Арбитражная практика. – 2005. – № 2. – С. 3–10. **12.** Ломакин Д. В. Крупные сделки в гражданском обороте [Электронный ресурс] / Д. В. Ломакин. – Режим доступа: http://www.jursites.ru/lomakin_kрупnye_sdelki_v_graz.html. **13.** Обзор практики разрешения споров, связанных с заключением хозяйственными обществами крупных сделок и сделок, в совершении которых имеется заинтересованность : информационное письмо Президиума Высш. арбитраж. суда РФ от 13.03.2001 № 62 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.akdi.ru/vas/docas/28.htm>. **14.** Трифонова Л. А. Споры о признании недействительными крупных сделок и сделок, в которых имеется заинтересованность [Электронный ресурс] / Л. А. Трифонова. – Режим доступа: <http://www.fassko.arbitr.ru/novosti/vestnik/archive/8306.html>. **15.** Лукьяненко М. Ф. Оценочные понятия гражданского права: теоретико-правовой анализ и практика применения : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 [Электронный ресурс] / Лукьяненко Марина Федоровна. – М., 2010. – 54 с. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1382469>. **16.** Бурлаков С. А. Правовое регулирование крупных сделок юридических лиц : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бурлаков Сергей Александрович. – М., 2010. – 213 с. **17.** О некоторых вопросах применения Федерального закона «Об акционерных обществах» : постановление Пленума Высш. арбитраж. суда РФ от 18.11.2003 № 19 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.arbi.ru/postPlenumVAS19ot18112003.htm>. **18.** Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : закон України від 15.05.2003 № 755-IV [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>. **19.** Гутников О. В. Недействительные сделки в гражданском праве (теория и практика оспаривания) / О. В. Гутников. – 3-е изд. испр. и доп. – М. : Статут, 2007. – 491 с.

Надійшла до редакції 10.12.2013

Лантинов Ю. Ф. Обычная хозяйственная деятельность как возможное исключение из правила о крупных сделках хозяйственного общества

Выяснено понятие обычной хозяйственной деятельности как возможное исключение из правила о крупной сделке хозяйственного общества. Исследованы признаки обычной хозяйственной деятельности и виды сделок, которые ее составляют. Проведено сравнение отечественного и иностранного законодательства. Сделан вывод о том, что обычная хозяйственная деятельность может быть исключением из правил о крупной сделке.

Ключевые слова: хозяйственное общество, акционерное общество, крупная сделка, хозяйственная деятельность, обычная хозяйственная деятельность.

Lantinov Y. F. Common economical activity as a possible exception to the rule on major transactions of a business entity

Among the transactions that are concluded by business entities are those that are formally subjected to the features that are expected by the legislation for major transactions, but according to the law are not among the last. Among the appropriate exceptions in the countries of Community of Independent States and also in developed Western countries (including the U.S.) are transactions that are concluded during the common (current) economical activity. Therefore the objective of the article is to research the notion «common (current) economical activity» and ascertain whether transactions that are concluded during its realization and correspond to the features of a major transaction, can be exceptions to the rule about such a transaction. The main tasks of the article are: clarification of the nature of exceptions to the rule about a major transaction; clarification of the notion «common (current) economical activity»; comparison of this notion with other related content notions; establishment of appropriate criteria (including time, quantitative, etc.) to be met by this activity, etc.

Common economical activity is considered in various possible meanings. First of all, it is considered as a statutory activity of a business entity. The common economical activity is compared with the main activity of the legal entity. The attempt to establish the content of time and quantitative criteria to be met by the common economical activity is made in the article.

Transactions that may be taken to the common economical activity are researched. There are two groups of appropriate transactions: primary and secondary. On this basis common economical activity is considered both in wide and narrow senses.

Overall conclusion that the current (common) activity may be exception to the rule about a major transaction is made. The rule of this exception is to be consolidated in the norms of current Ukrainian legislation. Under the current (common) economical activity of a business entity one should understand such an entrepreneurial business of the entity, which in accordance with its constituent documents (statute), resolutions of its administrative agencies and/or members and factual circumstances is its main activity, which is carried out constantly and in regular quantitative

and qualitative indices to reach common goals. Transactions that directly ensure such main activity are included to common economical activity.

Keywords: business entity, joint-stock company, major transaction, economical activity, common economical activity.

